

УДК 336.71:322.145

ОСОБЛИВОСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ НА ОСНОВІ СИСТЕМНОГО ПІДХОДУ

Гасій О.В.

ВНЗ Укоопспілки «Полтавський університет економіки і торгівлі»

Досліджено теоретичні питання сутності дефініції «регіональна банківська система». Здійснено порівняння сутності національної банківської системи з регіональною. Уточнено складові регіональної банківської системи. Визначено її основні характерні риси із застосуванням принципів системного підходу. Запропоновано авторське бачення динамічної моделі регіональної банківської системи.

Ключові слова: банк, банківська система, регіональна банківська система, регіон, система.

Постановка проблеми. Складні економічні процеси, що мали місце у світі впродовж останніх років, ще раз переконливо засвідчили визначну роль банківських систем у розвитку національної та міжнародної економіки. Лише при забезпеченні стійкості, фінансової міцності та ефективності діяльності банківських установ формуються передумови стабільного економічного розвитку держав, зростання їх добробуту та конкурентоспроможності. Причому ефективність повинна розумітися не просто як фінансова, а як соціально-економічна категорія, що відображає здатність банківських систем у найближчій та віддаленій перспективі комплексно та повноцінно виконувати притаманні їм функції, реалізуючи

визначені стратегічні цілі шляхом задоволення фінансових потреб економічних суб'єктів.

В умовах необхідності розв'язання складних завдань соціально-економічного розвитку регіонів України необхідне різностороннє вивчення банківської діяльності, яка має неоднакові форми в різних регіонах. Тобто виникає проблема дослідження сутності регіональної банківської системи та її особливостей на основі застосування положень системного підходу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Обґрунтування сутності й принципів організації банківської системи країни, розроблення напрямів удосконалення грошово-кредитних відносин знайшли чільне місце у працях вітчиз-

няних і російських учених-економістів, серед яких О. Васюренко, О. Дзюблюк, О. Лаврушин, В. Масленников, А. Мороз, С. Мочерний, М. Савлук, Т. Смовженко, К. Тагірбеков та інші. Науковці, які досліджували цю проблему, акцентують увагу в основному на статистичному аналізі діяльності та розвитку регіональних банківських систем, зокрема регіональних банків, але найчастіше не надається визначення цього терміна. Здебільшого, дослідження спрямовані на вивчення макроекономічних проблем розвитку банківської системи держави в цілому або на вивчення проблем діяльності окремих банків.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Новизна і невизначеність сутності регіональної банківської системи ускладнюють обґрунтування її структури, що, у свою чергу, може призвести до неточностей при оцінюванні та аналізі й як наслідок до її неефективного функціонування та незбалансованого розвитку. В зв'язку з цим виникає необхідність запропонувати власне бачення регіональної банківської системи як системного об'єкта дослідження.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є теоретичне дослідження особливостей регіональної банківської системи на основі застосування основних положень системного підходу.

Виклад основного матеріалу. Національні банківські системи відносяться до класу складних високоорганізованих систем, яким одночасно притаманні властивості самоорганізації [1], нелінійності, багатоваріантності розвитку, здатності до різких змін поточного стану, тому їх можна вважати суперсистемами [2]. На наш погляд, до загальних характеристик суперсистем слід віднести й надзвичайно складну внутрішню структуру, що включає багатоманітність елементів, які періодично змінюються та оновлюються; стабільні та періодично виникаючі зв'язки між ними; підсистеми нижчих рівнів, котрі грають суттєву роль у забезпеченні оптимального функціонування єдиного цілого.

До таких підсистем слід віднести і регіональні банківські системи, які формуються у межах певних територій держави, відчувають вплив різноманітних факторів, розвиваються відповідно до певних закономірностей й тому становлять окремий предмет дослідження теорії банківської справи. Втім, теоретичне виокремлення банківської системи регіону не означає її повного виділення у самостійну структуру, що існує поряд з національною.

Слід зазначити, що при аналізі банківських систем у регіональному розрізі дослідники використовують декілька схожих за змістом термінів, серед яких: «банківська система регіону» [3; 4], «регіональна банківська система» [5; 6], «банківський сектор регіону» [7]. При їх співставленні звертає на себе увагу суттєва відмінність понять «система» і «сектор». Так, сектор – це ділянка, обмежена радіальними лініями, район; частина народного господарства, яка має певні соціальні й економічні ознаки, галузь; складова частина чого-небудь [8]. Під системою (від давньогрец. – «сполучення») розуміється будова, структура, що становить єдність закономірно розташованих та функціонуючих частин [8], інакше кажучи, це множина взаємопов'язаних елементів, що відо-

кремлена від середовища й взаємодіє з ним, як ціле [9].

Банківська система стала предметом активних досліджень науковців пострадянських країн після переходу до побудови національних господарств на ринкових засадах. Деякі точки зору стосовно її сутності, наявні в економічній літературі [10-14] дали змогу виокремити такі підходи до сутності банківської системи як нормативно-правовий [10], суб'єктний [11; 12], функціональний [13] та історичний [14]. Аналіз всіх зазначених підходів, які не суперечать, а доповнюють один одного, приводить до висновку, що сукупність різноманітних банківських установ певної країни є дійсно системою, оскільки її елементи об'єднані спільними функціями, цілями діяльності та єдиною правовою основою. Крім того, їй притаманні ознаки, які свідчать про системний характер такого об'єднання: цілісність, структурованість, взаємодія із зовнішнім середовищем, ієрархічність побудови, керуваність та ін. [15; 16].

Науковці В. В. Масленников й Ю. А. Соколов звертають увагу ще на такий аспект банківської системи, як її поведінковий, біхевіоральний характер [1], яким визначається тип її відносин із зовнішнім середовищем (реактивний, адаптивний, активний). Врахування поведінки системи дозволяє отримати додаткові знання щодо її функціонування та можливості його прогнозування: оцінюється міра впливу зовнішнього середовища на зміни, що постійно відбуваються у системі; спроможність системи самостійно трансформуватися під впливом зовнішніх факторів; здатність системи чинити зворотній вплив.

Узагальнюючи вищевикладене, банківську систему, на нашу думку, можна визначити як складну структуровану цілісну сукупність різних за формою власності, організації та характером операцій банків, яка історично склалася у певній країні на основі її законодавства та яка постійно трансформується відповідно до внутрішніх закономірностей розвитку та зовнішніх впливів.

Таким чином, аналіз існуючих точок зору щодо сутності банківської системи дає змогу зробити ряд висновків по відношенню до регіональної її складової. Насамперед, банківська система регіону формується й об'єктивно існує незалежно від міри теоретичного пізнання її сутності, що знаходить відображення у публікаціях вітчизняних та зарубіжних науковців. Практично усіма дослідниками підкреслюється двоїста природа цієї системи, яка одночасно є складовою національної банківської системи та елементом соціально-економічної системи регіону.

Отже, під регіональною банківською системою пропонуємо розуміти історично сформовану, структуровану, цілісну сукупність регіональних суб'єктів банківської діяльності, що функціонують на законних підставах у межах певної територіально-адміністративної одиниці країни й неподільно пов'язані з її соціально-економічним середовищем, взаємодіють й розвиваються у цьому середовищі, виконуючи внутрішньо притаманні їм функції [17]. У цьому визначенні, на нашу думку, відображені як загальні риси, що поєднують регіональну систему з національною, так й її специфіка, об'єктивні умови її діяльності та зміст функціонування регіональних банківських установ.

Для поглиблення теоретичного уявлення щодо сутності РБС варто застосувати методологію системного підходу, згідно з якою система є чимось більшим, ніж проста сукупність її елементів. Специфіка системного підходу полягає у тому, що він орієнтує дослідження на розкриття цілісності об'єкта, виявлення різноманітних внутрішніх та зовнішніх зв'язків складного явища та зведення їх у єдиний комплекс.

Регіональна банківська система є, безперечно, системним утворенням, яке має спільні з національною системою (дворівневність та універсальність) та специфічні властивості, обумовлені регіональними умовами функціонування економіки, до яких можна віднести географічне розташування, господарську спеціалізацію, рівень розвитку, інвестиційну привабливість, рівень доходів населення тощо. Тому поняття РБС, відповідно до системного підходу, описується не лише складом банківських установ, а й взаємодією між ними та їх клієнтами, що й визначає соціально-економічну орієнтацію діяльності регіональної банківської системи, спрямованість, насамперед, на підвищення ефективності реального сектора та рівня добробуту населення.

Кожна окремо взята банківська установа у регіоні є лише елементом системи. Перебуваючи у динамічних взаємозв'язках один з одним та з зовнішнім середовищем, ці банківські інститути реалізують кінцеву мету своєї діяльності: збільшення вартості власного бізнесу у процесі використання та примноження економічного й фінансового потенціалу регіону.

Одночасно функціонування сукупності регіональних банківських установ як системи має за мету створення нових кредитних ресурсів (ефект грошово-кредитного мультиплікатора), у тому числі, для підтримки регіональної економіки, та всебічне задоволення потреб її суб'єктів в отриманні банківських послуг. Кожен елемент

сам по собі не може реалізувати поставлену мету. Отже, формування та реалізація загальної цілі діяльності регіональних банківських установ трансформує їх у системне утворення з певною, достатньо складною внутрішньою структурою. Особливості банківської системи регіону як системного утворення наведені у таблиці 1.

Деякі автори не погоджуються з визначенням РБС як відкритої системи, мотивуючи це існуванням банківської таємниці. Проте таке обмеження стосується не всієї інформації про діяльність банку, а лише відомостей, чітко зазначених у статті 60 Закону України «Про банки і банківську діяльність». При цьому статтею 62 встановлюється порядок розкриття банківської таємниці, що вказує на її не абсолютний, а відносний характер [18].

Теорія систем визначає відкриту систему як таку, що перебуває у стані постійної взаємодії (обміну) зі своїм оточуючим середовищем, причому об'єктом обміну може бути не лише інформація, а, насамперед, енергія та матерія. Банківська система за своїм призначенням, виконуючи функції фінансового посередника як на національному, так і на регіональному рівні, приймає вхідні фінансові потоки й створює вихідні, без чого її діяльність втрачає сенс (рис. 1). Крім того, вона не може існувати, не отримуючи ззовні великих обсягів різноманітних даних, а фінансова інформація, що нею генерується, виступає для господарюючих суб'єктів орієнтирами економічної поведінки.

Схема, подана на рис. 1.1, акцентує увагу на взаємодії регіональної банківської системи із зовнішнім середовищем. Така взаємодія здійснюється, по-перше, шляхом впливу системи на регіональне середовище через результати її цілеспрямованого функціонування – цільовий продукт (виходи системи). Цільовим продуктом РБС є фінансові послуги, фінансові активи, фінансова інформація.

Таблиця 1

Характерні риси регіональної банківської системи

Риса РБС	Зміст характеристики
Невипадкова сукупність елементів, специфічність	До РБС, крім банківських установ, не можна включати інших суб'єктів фінансового ринку, функції яких відрізняються від банківських.
Складність	Наявність значної кількості елементів, складний характер взаємодії між ними та функцій, що виконуються, ієрархічний характер управління, вплив різноманітних непередбачуваних факторів.
Цілісність	РБС одержує інтегральний результат лише завдяки взаємодії компонентів, які є різноякісними, проте одночасно сумісними. При потребі елементи системи можуть стати взаємозамінними.
Синергізм	РБС має інтеграційні властивості, які не притаманні жодному з елементів окремо. Це здатність створювати нові гроші та найповніше задовольнити потреби регіональної економіки у банківських послугах.
Динамічність	Проявляється у змінюваності РБС під впливом зовнішніх факторів та внутрішніх управлінських рішень, її вдосконаленні, інноваційному розвитку.
Відкритість	РБС доповнюється новими елементами, які мають спільні з нею властивості, а також позбавляється певних елементів через ліквідацію й реорганізацію; взаємодіє із зовнішнім середовищем.
Самоорганізованість	Зв'язки між елементами РБС визначеним чином упорядковані через наявність нормативно-регулюючих та внутрішніх контактів. Елементи банківської системи мають розвиватися завдяки механізмам, характерним для цієї системи.
Цілеспрямованість	РБС має можливість й прагнення до формування цілей у самій системі, які мали б відповідати основній меті та завданням Концепції розвитку банківської системи України.
Адаптивність	Здатність РБС змінювати свою структуру й вибирати варіанти поведінки відповідно до нових цілей та під впливом зовнішнього середовища.

Джерело: складено автором на основі опрацювання [1; 9; 15; 16]

Рис. 1. Динамічна модель регіональної банківської системи

Джерело: розроблено автором

У свою чергу, оточуюче середовище впливає на РБС через ресурсне забезпечення, управління та різного роду контрольовані й неконтрольовані фактори, які сприяють чи перешкоджають нормальному функціонуванню системи. Ці зв'язки зовнішнього середовища з системою (його вплив на систему) й будуть її входами. Виділення меж регіональної банківської системи є підкресленням її цілісності, відособленості від зовнішнього оточення та взаємодії її складових елементів.

Таким чином, діяльність як елементів РБС, так і самої, у цілому, не можна розглядати незалежно від економіки регіону (виробничого процесу, створення матеріальних благ), а також політики, права, науки, культури та інших со-

ціально-економічних сфер діяльності суспільства.

Висновки і пропозиції. Таким чином, узагальнюючи результати проведеного дослідження сутності та особливостей регіональної банківської системи, зазначимо, що на основі системного підходу РБС слід розглядати як:

– територіально розташовану сукупність банківських установ різних типів, які функціонують в єдиному соціально-економічному та інформаційному середовищі регіону, підпорядковуючись Національному банку України;

– частину цілісної національної банківської системи, що розвивається у відповідності до територіальних, економічних та інших особливостей регіону та є самоорганізованою, відкритою та динамічною;

– складову фінансової інфраструктури регіону, яка здійснює фінансування процесу відтворення регіонального виробництва через надання банківських послуг, сприяє покращенню інвестиційного клімату та бере участь в комплексних програмах регіонального економічного розвитку;

– основний сегмент регіонального фінансового ринку, що визначає ефективність його функціонування й перспективи розвитку, а також механізм регіональної збалансованості функціонування грошової системи і грошового обігу держави.

Втім, дослідження регіональної банківської системи не може вважатися завершеним без визначення її елементів та їх взаємозв'язків, що формують інституціональну структуру РБС.

Список літератури:

1. Масленников В. В. Национальная банковская система. Научное издание / В. В. Масленников, Ю. А. Соколов. – Москва: ТД «Элит-2000», 2002. – 256 с.
2. Карчева Г. Т. Системно-синергетичний підхід до оцінки ефективності функціонування та розвитку банківських систем / Г. Т. Карчева // Вісник Української академії банківської справи. – 2008. – № 2 (25). – С. 28–37.
3. Кондрашихін А. Б. Методологічні засади територіальної організації банківської системи регіону / А. Б. Кондрашихін // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., (Черкаси, 14–15 жовтня 2010 р.). – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2010. – С. 39–40.
4. Могильницька М. П. Підвищення ефективності банківської системи регіону: автореф. дис... канд. екон. наук: спец. 08.04.01 „Фінанси, грошовий обіг і кредит” / М. П. Могильницька; НАН України Ін-т рег. дослідж. (м. Львів). – Львів, 2005. – 20 с.
5. Коваль В. Ю. Суть та призначення регіональної банківської системи / В. Ю. Коваль // Вісник Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. – 2013. – Т. 18. Вип. 3 / 2. – С. 34–37.
6. Копилук О. І. Застосування класичних та сучасних теорій і концепцій у формуванні регіональної політики розвитку банківської системи / О. І. Копилук // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2013. – Вип. 4. – С. 34–39.
7. Миленков А. В. Банковский сектор региона и его влияние на социально-экономическое развитие территории: (на примере Ставропол. края): дис... к.э.н.: 08.00.10 «Финансы, денежное обращение и кредит» / Миленков А. В.; Академия бюджета и казначейства Мин-ва фин-сов Украины (г. Москва). – Москва, 2005. – 187 с.
8. Новий тлумачний словник української мови. У трьох томах [уклад. В. Яременко та О. Сліпущко]. – К.: Вид-во «Аконіт», 2006. – Т. 1. – 928 с. – Т. 2. – 928 с. – Т. 3. – 864 с.
9. Могилевский В. Д. Методология систем / В. Д. Могилевский. – М.: Москва «Экономика», 1999. – 251 с.
10. Дзюблук О. Сутність банківської системи та її роль в економіці ринкового типу / О. Дзюблук // Фінанси України. – 2002. – № 8. – С.79–85.
11. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел]. – 3 дод., допов. та CD. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2007. – 1736 с.
12. Васюренко О. В. Банківські операції: навч. посібник / О. В. Васюренко. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
13. Банківські операції: підручник / [А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін.]; за заг. ред. А. М. Мороза. – [3-тє вид., перероб і доп.]. – К.: КНЕУ, 2008. – 608 с.
14. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків: навч. посібник / А. О. Єпіфанов, Н. Г. Маслак, І. В. Сало. – Суми: ВТД «Університетська книга», 2007. – 523 с.
15. Лямець В. І. Системний аналіз. Вступний курс / В. І. Лямець, А. Д. Тевяшев; 2-е вид., перероб. та допов., – Харків: ХНУРЕ, 2004. – 448 с.

16. Маца К. А. Системы неорганические, органические, социальные: свойства и принципы организации: монография / К. А. Маца. – К: Издательство географической литературы «Обрії», 2008. – 196 с.
17. Шиндер О. В. Регіональна банківська система як соціально-економічна категорія / О. В. Шиндер // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. Серія: Економічні науки. – 2009. – № 2 (33). – С. 153–157.
18. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: Закон України від 7 груд. 2000 р. № 2121-III: станом на 1 квіт. 2016р. / Законодавство України: [веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду: 25.04.2016.

Гасий Е.В.

ВУЗ Укоопсоюза «Полтавский университет экономики и торговли»

ОСОБЕННОСТИ РЕГИОНАЛЬНОЙ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ НА ОСНОВЕ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы сущности дефиниции «региональная банковская система». Проведено сравнение сущности национальной банковской системы с региональным. Уточнено составляющие региональной банковской системы. Определены ее основные характерные черты с применением принципов системного подхода. Предложено авторское видение динамической модели региональной банковской системы.

Ключевые слова: банк, банковская система, региональная банковская система, регион, система.

Hasii O.V.

Poltava University of Economics and Trade

THE FEATURES OF REGIONAL BANKING SYSTEMS BASED ON THE SYSTEMATIC APPROACH

Summary

The paper studies theoretical issues of the essence of the definition of «regional banking system». The comparative analysis has been performed between the essence of the national and regional banking systems. The parts of regional banking systems have been concretized. The main features have been determined with the principles of system approach. The new vision of a dynamic model of regional banking systems has been proposed by the author.

Keywords: bank, banking, regional banking system, region, system.